

SZEMLE

Mi ujság Európa eszmei frontján

V. L.

A Naša stvarnost februári számának három írása készített arra, hogy ezt a címet adjam ennek a szemelvénynek. »Olasz út a szocializmusba« címen dr. N. Pasic összefoglalta Longo és

Giolitti vitáját, Jerko Žagar írt az Osztrák Szocialista Párt új programtervezetéről és Zorica Priklmajer ismertette André Philip leszámolását a Francia Szocialista Párt politikájával.

AZ OLASZ KOMMUNISTÁK VITÁJA

Az olasz kommunisták az elfogadott program elveit próbálják részletezni, igyekeznek megépíteni az olasz utat a szocializmusba, keresik a sajátos nemzeti körülményeiknek és adottságaiknak megfelelő módozatokat.

Aprólékosan elemezték az olasz társadalom korszerű gazdasági, szociális és politikai összetételét. Különösképpen nagy port vert fel Luigi Longonak, az Olasz Kommunista Párt titkárának és Antonio Giolittinek, az olasz kommunista párt központi vezetősége volt tagjának vitája, nemcsak Olaszországban, hanem határain kívül is.

Giolitti tanulmányának kiinduló pontja szerint a modern kapitalizmus nem dől össze önmagától, ha bekövetkezett a tespedés és megszűntek tovább fejlődni a társadalmi termelőerők. A valóság megdöntötte ezt az elméletet. A modern kapitalizmus válsága nem abban nyilvánul meg, hogy magától megbénul a gazdasági folyamat, és hogy megszakad a technikai fejlődés,

hanem egyes gazdasági ágazatok fejlődése kiélezi az egész gazdasági élet elmentmondásait és aránytalanságait. A gazdasági hatalom alapvető forrásai egy maroknyi mammut kapitalista társaság kezében összpontosul. Saját kerekeikben ugyan fejlesztik és tökéletesítik a technikát, racionalizálják a termelést és növelik a termelékenységet, ez a fejlődés azonban nem gátolja meg más gazdasági ágazatok, különösképpen a kisipar és a mezőgazdaság lemaradását, sőt súlyosbítja helyzetüket. A nagykapitalista társaságoknak dolgozó munkások helyzete némileg javul, de a munkanélküliség nő és a városi és falusi lakosság zöme nyomoruságosan él. A szocialista viszonyok társadalmi indokoltsága és megvalósításának szükségége éppen abban nyilvánul meg, hogy a kapitalista viszonyok megakadályozzák, hogy a technikai fejlődés alapja legyen a közgazdaság általános és harmonikus fejlődésének, továbbá hogy a megfelelő szociális fejlődés nagyobb

mértékben kielégítse az emberi szükségleteket. Ezt az egyre fokozódó elmentmondást a termelési technika fejlődése és a szociális fejlődés elmáradása között csakis a termelési viszonyok radikális megváltoztatásával lehet kiküszöbölni. És ez válik a szocializmusért folyó harc alapvető formájává.

Az a téves elmélet, hogy a kapitalizmus a teljes megbénulás és a lakosság túlnyomó többségének pauperizációja folytán magától összeomlik. Giolitti szerint egyrészt gazdasági determinizmushoz és ahhoz vezet, hogy a proletariátus lemond a társadalmi változások kikényszerítésében vállalt aktív szerepéről, másrészt politikai szempontból passzívvá teszi a tömeget, mert a szocializmusért való harcot arra korlátozza, hogy várjanak és készüljenek arra a »nagy pillanatra«, amikor az egyre súlyosbodó anyagi helyzet és a növekvő kizsákmányolás »forradalmi ugrásra« kényszeríti a proletariátust, miáltal egy csapásra megoldódik a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet valamennyi problémája.

Ezzel ellentétben Giolitti arról beszél, hogy a szocializmusért folyó harc kiinduló pontja és alapvető formája küzdelem a munkásosztály egyeduralmáért a termelési viszonyokban, a termelés folyamatában. Ezt csak úgy érheti el, ha a megvalósult technikai fejlődés alapján a társadalom és az általános társadalmi érdekek nevében mindinkább követeli a kapitalista gazdasági és társadalmi struktúra reformját. A fejlett kapitalista államokban Giolitti szerint, a »forradalmi út a strukturális reformok útja«.

Giolitti ezzel olykor közvetve, olykor közvetlenül az Olasz Kommunista Pártnak egyes nézeteit is bírálja. Szerinte a VIII. kongresszus és a »szocializmus olasz útjának« hivatalos kinyilvánítása után sem szabadultak meg a »maximalis« koncepcióktól; mindent a forradalmi erőszaktól várnak, ez pedig a gyakorlatban azt jelenti, hogy elmulasztják a már érett társadalmi átalakulás megvalósítását és késleltetik a munkásosztályt abban, hogy a hatalmat a kezébe vegye.

Longo védi az Olasz Kommunista Párt hivatalos politikáját, s azzal vádolja Giolittit, hogy egy új változattal föléleszti a gazdasági determinizmust, habár szavakban elzárkózik tőle. Azzal, hogyi előtérbe helyezi, s kizárólag vagy majdnem kizárólag gazdasági harcot hirdet a kapitalizmus strukturális re-

formjáért Giolitti, Longo véleménye szerint, elméletileg megengedhetetlen és a gyakorlatban káros módon lebecsüli és mellőzi a munkásosztály politikai akcióját.

Dr. N. Pašić, a Naša stvarnost cikkírója szerint egy dolog bizonyos: Giolitti nem magyarázta meg, hogy mik azok a »strukturális változások«, amiket a munkásoknak kell kiharcolniuk a gyárakban, azaz a kapitalista gazdasági szervezeteken belül, vagy mit jelent a »munkásosztály egyeduralma a termelésben«, és hogyan lehet azt megvalósítani, amíg fennállnak a kapitalista intézmények, elsősorban a munkatöbblet kapitalista elulajdonítása. Mennyiben lehet megváltoztatni, szocialistává tenni a társadalmi, gazdasági viszonyokat, ha a munkásosztály még nem vette kezébe a politikai hatalmat, tehát nincs abban a helyzetben, hogy erőszakkal felszámolja az elavult kapitalista viszonyokat és intézményeket? Vajon a politikai hatalom megszerzése lehet-e természetszerű és szükségszerű következménye a strukturális reformok megvalósításának, vagy pedig a harc mindkét célért párhuzamosan folyik, mint a szocialista erők forradalmi akciójának két szétválaszthatatlan összetevője.

A szocializmusba való átmenet konkrét módzatait tárgyalva Giolitti is, Longo is az Olasz Kommunista Párt VIII. kongresszusán elfogadott programból indul ki:

„A kommunisták ismételtelen kijelentik, hogy nem voltak, s ma sem hívei az erőszaknak, pusztán az erőszakért. . . Fegyveres felkelésre a munkásosztályt és a népet a vezető kapitalista osztály kiváltsága megőrzése érdekében kifejtett és demokracia megsemmisítésére irányuló törvényszegése és erőszaka készítheti. A mai helyzetben ezt az erőszakot meg lehet akadályozni a lakosság túlnyomó többségének a demokratikus intézményekben való részvételével és a gazdasági struktúra megváltoztatásával. . . A munkásosztály és az olasz nép előtt az a történelmi feladat áll, hogy új utakon folytassa a szocialista építést — másképpen mint ahogy a proletárdiktatúra más országokban haladt — megvalósítva a munkásosztály mulhatatlanul szükséges vezetőszerepét új szövetségesek révén és új erőkkel együttműködve, tiszteletben tartva a demokratikus módszereket, és az emancipációja és teljes újjászülése útján haladó dolgozó tömegek feltar-

tóztathatatlan erejével letörve a szabadság és a társadalmi fejlődés ellenégeinek ellenállását...”

A program magában véve szabatos és világos. Giolitti és Longo azonban különféleképpen értelmezi. Giolitti szerint a proletárdiktatúra csak a viszonylag fejletlen országokban elengedhetetlen módzata a társadalmi viszonyok szocialista átalakításának, ahol a szocializmus csak forradalmi erőszak révén törhet utat. A fejlett ipari országokban viszont, Olaszországban is, a szocialista átalakulás az érett, objektív gazdasági folyamatok felszabadításának formáját ölti, s a proletárdiktatúra helyett a munkásosztálynak, a leghaladóbb társadalmi erőnek természetszerű vezetés szerepe valósul meg.

Longo a marxizmus klasszikusaira hivatkozva bírálja Giolittin az azt a kísérletét, hogy különválassza a diktatúra és a vezetés szerep fogalmát, mint a szocializmusba való áttérés két egymást kizáró módzatát. Giolitti nagyobbára közvetve védi nézeteit: rámutat, hogy a proletárdiktatúra fogalma kétféleképpen is értelmezhető. Úgy is beszélhetünk róla, — szélesebb társadalmi-történelmi értelemben —, mint bármely uralmon lévő osztály diktatúrájáról, diktatúrán csak azt értve, hogy valamely osztály meghatározott társadalmi-gazdasági rendszert létesít és fenntart saját osztályérdekeivel és természetével összhangban és az alárendelt antagónisztikus osztályok érdekeivel és történelmi törekvéseivel ellentétben. Az így felfogott diktatúra nem foglalja magában az uralom konkrét politikai módzatait és módszerét. Így kell érteni Lenin állítását is, hogy a legszélesebb burzsoá demokrácia is lényegében a burzsoázia diktatúrája a munkásosztályon. De azután természetesen szűkebb politikai értelemben vett osztálydiktatúráról is beszélhetünk, értve rajta a közvetlen fizikai erőszakot és a ledöntött osztály tagjainak meghatározott politikai és jogi korlátozását. Amikor a proletáriátus hegemoniáját és diktatúráját egymással szembeállította, Giolitti — mint mondja — erre a másik, politikai értelemben vett diktatúrára gondolt.

A Longo-Giolitti vitában jelentős helyet foglal el a szocialista demokrácia lényegéről és természetéről szóló rész, és arról, hogy miképp viszonylik ez a burzsoá társadalom szárnyai alatt kibontakozott demokratikus formákhoz és intézményekhez. Ezt a kérdést szépen megvilágította az Olasz Kommu-

nista Párt VIII. kongresszusának programnyilatkozata:

„...a demokratikus intézmények az uralom hathatós alapjává válhatnak, és ha szembehelyezkednek a monopolista csoportok szubverzív kísérleteivel és megsemmisítik hatalmuk alapjait, a szocializmus irányában fejlődhetnek... A parlamentnek aktív funkciója lehet és kell is lennie, hogy demokratikus és szocialista szellemben átalakítsa az országot egy új, szocialista társadalom irányában, de csak úgy, ha mellette kifejlődhetnek és ki is fejlődnek a közvetlen demokrácia módzatai is, amelyek biztosítják a szocialista demokrácia állandó fejlődését és túlélését. Nincs semmilyen külön elv, amely kizárná a többpárt rendszer létezését az országban a szocialista társadalom építésének idején, továbbá a különféle ideológiák szabad megnyilvánulását...”

Giolitti és Longo elfogadják ezt a tételt, és egyeznek abban, hogy a szocialista demokráciának nem kell megsemmisítenie az előbbi korszak demokratikus vívmányait, hanem pozitív irányban kell fejleszteni, kiegészíteni és új társadalmi tartalommal gazdagítani. Dr. N. Pašić itt megjegyzi, hogy éppen erről a leglényegesebből, a demokratikus alakzatok új tartalmáról sem Giolitti, sem Longo nem mond többet, sőt még annyit sem, mint amennyit a deklaráció. Ez az okmány legalább leszögezi, hogy a parlamentáris mechanizmust ki kell egészíteni a „közvetlen demokrácia” különféle módzataival, és hogy a „lokális és autonóm intézmények rendszerét ki kell fejleszteni, hogy legalább részben kielégítse az öngazgatásra irányuló követeléseket.”

Giolittinek nyilván igaza van abban, hogy a proletáriátus vezetés szerepe csak akkor juthat kifejezésre, ha magáévá teszi az előbbi társadalmi fejlődés vívmányait, a megelőző demokrácia vívmányait, a „habeas corpus-tól a hatalom felosztásáig, a gondolatszabadságtól az általános szavazójogig.” Giolitti szerint a munkásosztály magáévá teszi ezeket a vívmányokat, hogy megerősítse, gazdagítsa és megújítsa őket. „Nem lehet elfojtani a személyi szabadságra, a társadalom és az állam demokratikus szervezetére vonatkozó követeléseket, de azok a formák, amelyek érvényre juttatják és biztosítják őket különbözően nem ugyanazok a burzsoá és a szocialista demokráciában.”

Giolitti azonban nem szól arról, hogy miben haladja meg a szocialista demokrácia a burzsoá demokrácia formalizmusát és korlátoltságát, amikor a tár-

sadalmi ügyek intézésébe bevezeti a tömegek demokratikus részvételének számtalan új formáját. Figyelmét az köti le, hogy miképp lehet megőrizni és biztosítani a burzsoá demokrácia már meglévő módozatait. Ennélfogva a gyakorlatban abszolutizálja a társadalmi rendszer békés, legális átalakulásának szükségét. Nem egy helyes megállapítást tesz és következtetést von le, de a szocialista demokráciáról szóló nézetekben nagyrészt arra szorítkozik, hogy csaknem bírálat nélkül magáévá teszi a meglévő demokratikus intézményeket.

Longo elfogadja a békés szocialista átalakulás lehetőségét, s hosszan idéz a VIII. kongresszus anyagából, sőt Nikita Hruscsovnak, a Szovjet Kommunista Párt XX. kongresszusán elhangzott beszámolójából is — mégis Giolittival szemben hangsúlyozza, hogy az erőszak a ledöntött burzsoázia felett elengedhetetlen. Ennek szerinte nem kell mindig fizikainak lennie, de jogilag korlátoznia kell az osztályelleneséget, ki kell zárnia a polgárok jogegyenlőségéből.

A szocialista demokrácia lényege szempontjából — írja dr. N. Pašić — nem az a legfontosabb, hogy a ledöntött kizsákmányoló kisebbséget ideiglenesen megfosztják-e a formális demokratikus jogok némelyikétől, vagy hogy erre nem lesz szükség. Ezért nem nehéz egyetérteni Longoval, amikor Giolitti formalizmusát bírálja. Másrészt azonban Longo sokkal meggyőzőbb lenne fejtégetéseiben, ha maga se szorítkozna pusztán annak bizonyítására, hogy meg kell nyirbálni a ledöntött burzsoázia bizonyos jogait, abszolút szabállyá merevítve ezt. Ő is megfeledezett a kérdés pozitív oldaláról: nem részletezte a közvetlen demokrácia új szocialista módozatait, amelyekre a VIII. kongresszus programnyilatkozata hivatkozik.

Longo és Giolitti nem ért egyet abban, hogy milyen szerepe legyen a kommunista pártnak a mostani olasz körülmények közepette. Giolitti arról

ír, hogy a párt szervezeti összetételét és belső életét a „szocializmusba vezető olasz út” szükségleteihez kell idomítani. Ez pedig szerinte azt is jelenti, hogy fel kell adni Leninnek a káderpárttól alkotott elképzelését, amely belső vasfegyelmet és szigorú eszmei egységen alapszik. A demokratikus centralizmus helyett, — ami szerinte gyakorlatban minden döntés jogát a legfelsőbb pártfórumok kezébe összpontosítja — lehetővé kellene tenni különféle áramlatok létezését a pártban és eltérni nemcsak a legszélesebbkörű vitát minden kérdésben, hanem tartós véleménykülönbségeket is. Longo szerint Giolitti reformjai egyet jelentenek a munkásosztály politikai lefegyverzésének kísérletével. Bizonygatja, hogy Lenin elképzelése a párttól nem fűződik a sajátos orosz körülményekhez vagy a fegyveres felkelés előkészítéséhez és végrehajtásához, hanem szükszerű formája a munkásosztály élcsapata megszerzésének más országokban is. Véleményét azzal támogatja, hogy a munkásosztálynak az iparosult és fejlett demokratikus intézményekkel bíró országokban is mulhatatlanul szükséges a szilárd szerveztű kommunista párt. Itt már megértek a tárgyi és társadalmi viszonyok a szocializmus győzelmére, ennek akadályaként csak a kedvezőtlen politikai helyzet.

Dr. N. Pašić megjegyzi, hogy noha a Longo—Giolitti vita nem hozott végleges döntést, sok fontos kérdést fölvetett a szocialista címet és a szocializmus olasz útjának megvalósítása szempontjából egyaránt. Ez a program csak akkor válhat jelmondatokból a sokmillió munkásmozgalom élő, alkotó gyakorlatává, ha nem régi és idegen sámfákhoz ragaszkodnak, hanem tovább és rendszeresen elemzik a társadalmi-politikai valóságot és kritikai vizsgálódás tárgyává teszik a kommunista párt munkáját és tapasztalatait.

Elteltekintve a különféle ingadozásoktól és kerülőktől, az olasz munkásmozgalom ma ezen az úton halad.

AZ OSZTRÁK SZOCIALISTA PÁRT PROGRAMTERVEZETE

Az Osztrák Szocialista Párt közzétette programtervezetét, és állítólag roppant nagy az érdeklődés iránta a nyugat-európai szociáldemokrata pártokban. Nem egy közülük már jónéhány év óta

egy helyben topog, programtétéleinek nagy része megvalósult, és nincsenek új elképzelései a szocializmusért folyó harcra a korszerű körülményekben. Ez azzal is magyarázható, hogy a burzsoá

pártok a háború utáni időben rugalmasabbak, s nem egy olyan szociálpolitikai intézkedést magukévá tettek, amelyért annak idején a munkásosztály küzdött. Ennélfogva olykor alig van különbség a szociáldemokrata és a konzervatív pártok programelképzelései között.

Az osztrák szociáldemokraták legutóbb hozott hosszútávú programja — Linzben fogadták el 1926-ban — szintén a múlté már. Az osztrák szocialista párt a második világháború után, 1947-ben közzétett ugyan egy rövidebb lélegzetű akció-programot, tételei azonban nagyjából már megvalósultak. Csak 1956-ban alakítottak újabb szerkesztő bizottságot, s ez a múlt évi salzburgi kongresszuson előterjesztette programtervezetét. A pártszervezetek vitája után állítólag most tavasszal ül össze a rendkívüli kongresszus, hogy elfogadjon az új programot.

Minden különösebb vizsgálódás nélkül megállapítható, hogy a program szerzői nagyjából igyekeztek kielégíteni minden közvetlen érdeket. A párttagság zöme, az ipari munkások, meg az osztályharc és ausztromarxizmus szellemében neveledett pártaktivisták azt várták tőle, hogy ismét megerősítse az általános szocialista elveket és megállapítsa gyakorlati megvalósításukat az új körülményekben. A szociáldemokrata politikusok, akik immár tizenkét éve ülnek a koalíciós kormányban, azt kívánták, hogy az új program „túlzott és elavult radikalizmussal” ne váltsa ki a kormányban lévő partnerek elégedetlenségét. Megint más vezetők azt szeretnék, hogy az okmány vonzó legyen a parasztok, kisbirtokosok és a szabadfoglalkozásúak számára. Ez pedig szerintük úgy érhető el, ha megszerkesztjük a „főlöleges marxista tehertől” és elhatárolják a kommunizmustól, továbbá „közös etikai alapot” találnak a kereszténységgel.

A tervezet így határozza meg a szocializmust: „olyan társadalmi rendszer, vagyis az életfeltételeknek és az emberek egymásközi viszonyainak olyan rendszere, amelynek célja az ember egyéniségének szabad fejlődése. Ennek feltétele az emberek és a népek szabadsága, a vallás és a lelkiismereti szabadság, a gazdasági függetlenség, a társadalmi egyenjogúság és a létbiztonság. Az út ehhez a célhoz a demokrácia.” A meglehetősen hosszú programtervezet a továbbiakban azonban sehol sem mondja ki világosan, hogy milyenek is legyenek voltaképpen a termelési viszonyok, s milyen legyen a

hatalom jellege a szocializmusban, stb. Ennélfogva a szocializmusért folyó harcot sem úgy tekintik, mint a társadalom átalakításáért, hanem csak a meglévő nyugateurópai demokrácia tökéletesítéséért való küzdelmet.

A program szerzői szerint a kapitalizmus szelédobbé, békésebbé vált. A második világháború okozta változások lehetővé tették a munkásosztálynak, hogy cselekvőbben részt vegyen a kormányzásban. A fasizmus csak múló jelenség volt és teljesen idegen a korszerű társadalomtól. A munkásság békésen megoldhatja nézeteltéréseit a burzsoáziával. Ime, hogy képzelik el a programtervezet készítői a demokrácia és a szocialista elemek fejlesztését a gyakorlatban: „A munkásmozgalmak régebben az államban való egyenjogúságért harcolt és a vagyonos osztály kiváltságainak megszüntetéséért. Ma ki kell használnia már elért egyenjogú helyzetét, hogy többséghez jusson az államhatalomban”. Hogy ezt a többséget megvalósítsa, a program fróri szerint le kell mondania „önző csoportérdekeiről”, ügyelni kell a tömegek érdekeire, hogy ezáltal megszerezze bizalmukat. Nyugat-Európában és Észak-Amerikában a szocializmus megvalósítását nem gátolja más, csak az állam túlságos beavatkozása a társadalmi életbe. A szocialista mozgalom ezt a problémát aránylag könnyűszerrel megoldja azzal, — és ez a Naša stvarnost cikkírója szerint felbátorító mozzanatot az osztrák szocialisták háború utáni programjában —, hogy egyre több állami társadalmi ténykedést átruházzon a különféle öngazgató szervezetre.

Az eddigiek, mint látjuk, meglehetősen idillikusnak festik a politikai helyzetet néhány nyugateurópai országban, különösképpen Ausztriában. Mihelyt azonban a tervezet áttér a gazdasági viszonyokra, ellentmondásba keveredik. Megállapítja például, hogy a munkásság egyáltalán nincs „egyenjogú helyzetben”, túlságosan „a nagykapitalistáktól függ”, kizsákmányolják a gazdasági életben uralkodó „kapitalista monopóliumok”, „a monopolkapitalizmus gazdasági politikája egyre nagyobb belső feszültséget idéz elő a gazdasági életben és egy napon váltságra vezet... A gazdaság döntő pozícióit elfoglaló kapitalista vállalkozók osztálya tudja, milyen mértékben veszélyezteteti őket a megnövekedett szocialista mozgalom. Ezért kész arra, hogy felhasználja ellene teljes politikai és gazdasági hatalmát... Bizonyos

körülmények között vállalja akár a gazdasági válság kockázatát is...” Az automatizációt és az atomenergiát szintén felhasználhatja a munkásmozgalom rovására.

A programtervezet itt olyan intézkedéseket irányoz elő, amelyről szó sincs a bevezető elvi részben. Valószínűleg más olvasórétegnek szánták ezt a fejezetet, vagy más állította össze. A továbbiakban arról ír, hogy az egyetlen kiút: a gazdaság társadalmisítása és a társadalmi tervezés. Íme mit mond az államosításról: „A gazdaság érdekei döntenek arról, hogy egész ipari ágazatokat vagy csak egyes üzemeket kell-e a közgazdaságba bevonni. Egész gazdasági területek — mindenekelőtt például olyan vállalatokkal, amelyeknek termelési programja gyorsan változik, vagy amelyekben túlsúlyban vannak a kisüzemek — a szabad vállalkozás keretei között maradnak. A kisajátítást a minimumra kell csökkenteni, amennyire ezt megkívánja a cél; s ha elkerülhetetlen a kisajátítás, a tulajdonosnak meg kell téríteni kisajátított vagyona teljes értékét. Nem szabad kisajátítani azt a vagyont, amely a saját munkára szolgál.”

Az új osztrák programtervezet a továbbiakban a gazdasági rendszer fejlesztésével foglalkozik. Az államnak a gazdaságba való eddigi beavatkozásában az osztrák szociáldemokraták nagy behatolást látnak a magánkapitalizmus területére, de azt is látják, hogy az államkapitalista intézkedések sokszor súlyosabban érintették a munkásságot, mint a nagy kapitalisták. Továbbá helyesen állapítják meg, hogy az osztrák államosított üzemek mostani változata és összetétele nem nyújt kellő biztosítékot a fejlődésre. Megállapítják, hogy az államosítást, jöellehet pozitív szerepe volt, nem kell a szocializmus végcéljának tekinteni. Ezért a szerzők javasolják, hogy az államosított üzemeknek — amelyek ma jog szerint részvénytársaságok —, szövetkezeti vagy „kollektív-gazdasági üzemek státusát kell adni.” És hozzájuk kellene csatlakozniok a nemzetgazdaság szempontjából jelentős magánvállalatoknak is. Ezáltal erős közgazdaság jönne létre a társadalom igazgatása alatt. Ténykedését a gazdasági költségvetés és az egyes üzemek közötti hosszúlejáratú áruszállítási szerződések alapján kellene tervezni. Az üzemek igazgatásában a tervezet szerint részt vesznek a hatóság helyi, járási és tartományi szervei vagy az üzemek jelentősége szerint, — a szövetségi parlament képviselői az igaz-

gatás nagyobb részét — két harmadát — pedig a munkások, alkalmazottak és a fogyasztók képviselői végzik. Ez a rendszer a községek és járások nagyobb önrendelkezésével kiegészítve a szocializmus gazdasági alapja. A programtervezet ettől a változástól várja a demokrácia újabb tartalmát és az egyén nagyobb fokú részvételét a közéletben és a gazdasági életben.

A Naša stvarnost cikkírója szerint ez az elképzelés figyelemre érdemes, és az osztrák szociáldemokrata körök nézeteinek helyesirányú fejlődését mutatja. A tervezet készítői például a továbbiakban megállapítják, hogy az államkapitalizmus válságba jutott. És a kiutat nem neoliberais jelszavakban keresik, hanem a vállalatokban való társadalmi igazgatás és a társadalmi ellenőrzés erősítésében. Igaz, hogy ez a vállalati igazgatás egyes nyugati országok mostani korporációinak igazgatásához hasonlít, amely maga is ellentmondásos és arra kényszerül, hogy minél előbb összehangolják a termelők részvételének szükségével.

Már néhány évtizede észrevehető, hogy az osztrák szociáldemokrácia mindinkább eltávolodik a marxizmustól, jöellehet egykor ez volt a párt eszméje, később pedig egyik eszméje. Úgy látszik, hogy a párt be akarja fejezni ezt a folyamatot. A programtervezet Marxnak és Engelsnek csak a történelemben biztosít jelentős helyet. Szerinte a marxizmus elavult, mert a megjósolt proletarizálódás helyett új foglalkozások és új társadalmi rétegek jöttek létre, és ezeket nem lehet többé tömör tömegként kezelni. A munkásmozgalom történetében a marxizmus csak átmeneti epizódus volt. A szocializmus: „az emberiség évszázados törekvése békére, szabadságra, jólétre és a biztonságra”, ennél fogva „a XIX. század liberalizmusának törvényes örököse” és „közös értékei is vannak a kereszténységgel.” A szocialisták tehát készek együttműködni minden egyházzal, amelynek etikája megfelel a szocialista elveknek. „Ha az egyház ugyanolyan türelemmel viseltetik a szocializmus iránt, mint amilyent magának követel, létrejön az egyezés lehetősége közötté és a szocialista mozgalom között.”

A programtervezet külpolitikai része a pozitív törekvések és a tömbfelfogások keveréke. Egyrészt síkraszáll a nemzetközi demokratikus viszonyokért, a népek önrendelkezési jogáért, az általános leszerelésért, az Egyesült Nemzetek erősítéséért, a fejletlen országok

támogatásáért, Ausztria semlegességéért, másrészt kifejezi reményét, hogy a Szovjet Szövetség „nemzeti kisebbségei elnyerik függetlenségüket”. Támadja a „kommunista diktatúrák hódító törekvéseit és hatalomvágyát” és megállapítja, hogy az összeütközések csak akkor szűnnek meg, ha az „egész világon demokrácia lesz.”

A korszerű világ elvi értékelése te-
listele van képtelen állításokkal, a szö-
vegírók tömbelképzeléseinek és kom-
munista-ellenes nézeteinek megnyilvánulásaival. Véleményük szerint a világ két szigorúan elhatárolt részből áll: az ipari kapitalizmusból (Nyugat-Európa, Észak-Amerika) és a fejletlen világból. Az előbbiben az ellentmondások kibékíthetők” erőszak nélkül, a demokratikus játékszabályok keretében...” Nem vonatkozik ez azonban a másik világra, ahol a nyugati demokrácia hordozói, az ipari burzsoázia és a proletariátus csak most fejlődik ki. Itt már „évezredek óta korlátlan zsarnokság uralkodik. A belső szükségletek és a hatalomra törés az országok iparosítására ösztönöz; s ez államgazdaság formájában történik.” A nemzeti függetlenség megvalósítása után elapadtak azok a források, amelyekből a tőke ezekben az országokban ömlött. Az iparosítás ennél fogva itt csak az adóból valósítható meg. Az állami ipar „az értelmiségiek hatalmi eszközévé válik, akik úgyszólván mindenütt összefognak a tisztekkel.” Fejlesztik a fegyvergyártást az életszínvonal azonban alacsony marad, vagy éppen csökken. A munkások és a parasztok kiábrándultak „az értelmiségiek mértéktelen ígéreteiből, hogy az idegenek kivonulása után bekövetkezik a mennyország.” „Az új ország kormányai, akár fasiszták, akár kommunisták, csak erőszakkal tudják útját állni a munkástömegek egyre növekvő elégedetlenségének. Diktatúra saját népükkel és háborús fenyegetés más országokkal szemben — ez politikájuk lényege, bármilyen eszmei palástba öltöztetik is.” Kizsákmányolásból élnek, társadalmi szerepük megfelel Európa korai kapitalizmusa kizsákmányoló osztályainak szerepéhez. Maguk is új osztállyá válnak és kihívják maguk ellen a demokratikus szocializmus erőit. Itt nem lehet békés

úton megoldani a vitás kérdéseket. „Forradalmak és polgárháborúk kísérik ezt a fejlődést, sőt igazi háborúk.” A diktatúra elleni harcban a demokratikus szocializmusnak nagy harci feladatai vannak: „példájával utat kell mutatnia Kelet fiatal mozgalmainak.” Ami pedig külön a kommunizmust illeti, „közte és a demokratikus szocializmus között nincs lehetőség a megértésre, még kevésbé megbékélésre” sőt mi több: az utóbbi feladatának tartja „az elnyomott és kizsákmányolt osztályok felszabadítását a kommunizmus alól...”

A Naša stvarnost cikkírója találóan megállapítja, hogy az osztrák szocialista párt programja ahelyett, hogy szellemi offenzíva volna a reakciós erők ellen, a kommunizmus elleni harc programja.

A kommunista-ellenes politika „elméleti indokolásának” kísérlete szembeállítja őket a földkerekség egyharmadán kibontakozó fejlődéssel. Hisz arra akarja rávenni ezeket az országoknak haladó erőit, hogy ölbetett kézzel várják, amíg megerősödik az ipari burzsoázia, a „demokrácia hordozója”, és tetszése szerint iparosít. Így foglalnak állást egy szocialista párt programjának szerzői a mai világ legkonzervatívabb erőinek törekvései mellett. A világ szocialista és haladó erői támogatják a bandungi értekezlet jegyében önálló sodó országokat, sőt sok polgári politikus is haladást lát az elmaradott országok nemzetgazdaságának fejlesztésében. Az osztrák szocialisták viszont programjukban egyszerűen tagadják ezt a fejlődést, sokmillió ember törekvését.

A programból eredő másik következtetés az, hogy a még meglévő gyarmatok népeinek is várniok kell függetlenségi harcukkal, amíg a gyarmati gazdaságot fel nem váltja a nyugateurópai rendszerű kapitalizmus.

S végül, de nem utolsó sorban az az intervenciós „feladat”, hogy az elnyomott és kizsákmányolt osztályokat felszabadítsák a kommunizmus alól” érvényteleníti a programtervezetnek azt a részét, amelyben Ausztria szocialista pártja a békéért, a nemzetköziségért és nemzetközi demokratikus viszonyokért száll síkra.

„AZ ELÁRULT SZOCIALIZMUS”

André Philip, a Francia Szocialista Párt végrehajtó bizottságának volt tagja „Az elárult szocializmus” című könyvében nyilvánosan leszámol a Francia Szocialista Párt politikai vonalvezetésével. Többek között felveti, honnan a francia szocialisták jobboldali tájékozódása, vagy ahogy ő mondja: hol a Francia Szocialista Párt mostani drámájának gyökere.

A könyv írója abból indul ki, hogy miért közeledik a szocialista kormány (a könyv megírásának idején Guy Mollet volt kormányon) egyre inkább a kispolgári és a reakciós nacionalizmus felé. Választ keres arra a kérdésre, hogy milyen mértékben magyarázható ez a vezető káder személyi minőségével, továbbá, hogy miért nincs ellenállás a pártban Guy Mollet szocialistaellenes politikájával szemben, és, végül, mit kellene tenni, hogy a helyzet megjavuljon.

Noha véleménye szerint pusztán egyes felelős személyek tulajdonságaival nem lehet magyarázni a történelmi fejlődést, úgy véli, hogy Guy Mollet csoportjának bizonyos jellegzetességei nagy mértékben hatnak a mai párt helyzetére. Elsősorban hiányzik belőlük minden érdeklődés az elméleti munka iránt. Ezeknek az embereknek nagy része a szakszervezet és a pártbürokrácia soraiból származik, ügyviteli vagy csak gyakorlati munkában nevelődött. Aból indulnak ki, hogy a, szocializmus nem annyira az igazságvágyának a megnyilvánulása, mint inkább a munkások közvetlen érdekeiért vívott osztályharcé, ennél fogva reálisnak tartják, hogy politikai ténykedésüket bizonyos csoportok (öregek, volt harcosok. stb.) érdekeinek védelmére szenteljék. Másrészt André Philip szerint, Guy Mollet embereit a „tudatos tudatlanság” és az „erkölcsi cinizmus” jellemzi. Az első tulajdonság szemléltetésül elmondja, hogy a párthoz tartozik az északafrikai problémák két legnagyobb szakértője, mégis egyikkel sem tárgyaltak az algéri kérdésről. A másik tulajdonság abban nyilvánul meg, hogy „a cél szentesíti az eszközt” elvet követik.

André Philip szerint vagy azért nincs ellenállás Guy Mollet-val szemben a pártban, mert az egyszerű párttag voltaképpen nem is tudja, mi történik, a propaganda és az általános politikai cenzúra hatása alatt áll, azonkívül a gondolatszabadság teljesen el van fojt-

va a pártban, vagy azért, mert lassan reagálnak az eseményekre. Ez pedig a párt szociális összetételéből származik: sok benne a tisztviselő, a vidéki, és kevés az ifjú. Továbbá családiassá vált a vezető káderek egymásközi viszonya, ennél fogva érzelmi okokból azok sem szólalnak fel, akik ellenzik a hivatalos irányvonalat. Ezt a jelenséget André Philip a párt „klerikalizálódásának” nevezi. Ez, szerinte, akkor jön létre, ha valamely intézmény öncélla válik ahelyett, hogy eszméit szolgálja. Végül, mondja, a párt a hazugság gyakorlatát erkölcsi értékévé tette. A szocialista párt ennél fogva nemcsak politikai eszményét veszti el, hanem magát az igazság fogalmát is, s mindezt felcseréli az adminisztratív apparátus egy kis csoportjának hatalmával.

André Philip szerint három dologra volna szükség ahhoz, hogy újjászülésen a francia szocialista mozgalom. Először tudomást kellene venni arról, hogy Franciaországban válságba jutott a demokrácia. Csaknem valamennyi párt megőrizte XIX. századbeli összetételét, hagyományát és programját, ezt pedig sehogy sem lehet összeegyeztetni az új idők szükségleteivel. A választási küzdelmek teljesen valóságosak, mert mihamlabb uralomra jut, minden párt azt teszi, amit jónak lát, tekintet nélkül a választók előtt emlegetett programra. A választók tehát politikailag közömbösekké válnak, semmire sem becsülik a parlamentáris rendszert, ez pedig veszedelmes teret enged a fasiszta eszmék megjelenésének és terjedésének.

Másodsorban a francia demokrácia működését csak akkor lehet biztosítani, ha átcsoportosítják a politikai erőket — kivéve Franciaország Kommunista Pártját — olyan módon, hogy két alapvető versengő csoport legyen, melyek csak abban egyeznek, hogy tisztelik a demokrácia alapvető értékeit. Az egyik lenne a liberális jobboldal, a másik a proszocialista baloldal.

Ez az utóbbi azonban sajnos nem egységes. Mindenekelőtt azért, mert a baloldali választók jórésze a Francia Kommunista Pártra szavaz, arra a párt-ra, amely André Philip szavai szerint voltaképpen a szélső jobboldalon áll, mint „az önkényuralom legszélsőségebb formája és a demokrácia tagadása”. A Francia Szocialista Párt mostani vezetőségét azért terheli a legnagyobb

felelősség, — állítja a szerző —, mert nem tudta kihasználni a Francia Kommunista Pártnak a magyar események kiváltotta válságát, és nem gyűjtötte maga köré azokat a kommunistákat, akik meginogtak. Akik viszont az algéri politika és a szejzi ügy miatt — a magyar eseményeknek ez ellentétele miatt — akarták elhagyni a kommunisták sorait, nem találhattak otthont a szocialisták között jobboldali politikája miatt. Ennélfogva a párt elszalasztotta azt az alkalmat, amelyre „harmincöt évig várt”, és amely — ha helyesen értékelik és kihasználják — megújította volna a francia politikát.

A baloldal továbbá azért nem egységes, mert „hiányzik az öntudat a szabad szakszervezetekből”. Még mindig a politikai függetlenség elvéhez tartják magukat, pedig ezt már túlhaladta az idő. A munkások életszínvonalát nem lehet csak közvetlen akciókkal emelni, azaz főképp sztrájkokkal, hanem csak azzal, hogy a munkások részt vesznek azokban a szervezetekben, amelyek az árákról és a beruházásokról döntenek.

És végül, nem egységes a baloldal azért, mert egyes elemei jakobinus szellemtől áthatva meg akarják reformálni a nemzeti államot, jóllehet a termelőerők korszerű fejlődése túlnőtt már a mai határokon, és csak magasabb szinten lehet megoldást találni. André Philip szerint európai szinten. A jakobinus szellemet fel kell váltani európai federális szellemmel.

A volt szocialista pártvezető véleménye szerint két irányba kellene hatni, hogy létrejöhön Franciaországban az új munkás baloldal. Mindenekelőtt fiatal embereket, az új nemzedéket kellene összegyűjteni, akik készek a politikai élet átszervezésére. Másrészt át kellene hidalni a munkásosztály eszmei megoszlását szocialistákra és katolikusokra.

André Philip véleménye a Francia Szocialista Párt napjainkban lefolyó „drámájáról” mindenképpen figyelemreméltó. Sok égető kérdést vet fel: hogy csaknem valamenyi párt elavult, hogy szükség van a politikai erők átcsoportosítására, hogy a munkásságot közvetlenül be kell vonni a gazdasági kérdések megoldásába át kell hidalni a munkásosztály közötti eszmei szakadékot, stb. Másrészt nem szól a francia szocialistáknak a többi párthoz való viszonyáról. Pedig talán ez a „dráma”

egyik legfőbb oka. Hallgat a Francia Kommunista Pártról. Azzal intézi el, hogy a szocialisták elszalasztották a történelmi pillanatot, hogy híveket szerezzenek, vagy csak megjegyzi, hogy a baloldali választók jó része rendszeresen a Kommunista Pártra szavaz, „amely voltaképpen a szélső jobboldalon áll.” Nem említi a Kommunista Pártot akkor sem, amikor a francia politikai erők átcsoportosításáról ír, arról, hogy egy új „proszocialista baloldalt kellene létesíteni... Fejtegetéséből pedig kitűnik, hogy van is bizonyos átcsoportosulás a jobboldalon, hogy lehetséges ez a baloldalon is, és hogy küzdeni kell érte. De elképzelhető-e, hogy Franciaországban valaha is létre lehessen hozni hathatós baloldalt a munkásosztály nélkül, amely ma a Kommunista Pártban és a munkakonföderációban tömörül?

A Naša stvarnost cikkírói nem tartanak igényt arra, hogy végső következtetést vonjanak le az olasz kommunisták és az osztrák szocialisták körében folyó vitáról, André Philip könyvéről. Inkább csak ismertetik és csak olykor fűznek hozzá megjegyzést.

A szemelvények külön-külön is, de talán még inkább így egybefűzve még egy gondolatot lebreztenek az olvasóban, s talán ez a leglényegesebb: Régebben évek, sőt évtizedek múltak el anélkül, hogy felfigyelt volna a világ efféle eszmecserékre, ha egyáltalán léteztek. Ósrégi programokat foltozgattak a szocialisták. Az osztrákok, mint láttuk, 1926-ban fogadtak el utoljára hosszabb-kegletű tervet. Most több a vita és nagyobb az érdeklődés. A Naša stvarnost cikkírója szerint a német szociáldemokrata párt azonmód száz példányban megrendelte az új osztrák programot. Az olasz kommunisták vitáját szintén komoly figyelemmel kíséri a nemzetközi közvélemény. És függetlenül attól, hogy milyen nézetek csapnak össze, termékeny véleményharc ez, amiből a maradandót és életképeset leszűri majd magának minden bizonyos a szocializmusra egyre türelmetlenebbül váró, készülő és a szocializmust építő világ.